

Tudományos irodalmunk is megadja minden évben adóját a halálnak. Ez idén a sort a hazánkban még, roppant fontosságához aránylag oly kevés művelt természeti és matematikai tudományok egy jeles munkása kezd meg, ki mind az iskolai tanszéken, mind az irodalmi téren már is sokat használt hazájának, de kitől, tehetségeinél s buzgalmánál fogva méltán fel lehetünk jogosítva még ezután várni többet.

Alljon itt, hű arcképe mellett, rövid életrajza, közhasznú munkásságának emlékeül.

Csányi Dániel az 1820-ik év jan. 20-kán Nagy-Bányán, egy csendes lelkészi lakban kezdte meg azon viszontagságos életet, melynek szenvedéseit éppen 47-dik születése napján, a f. év jan. 20-kán szüntette meg a koporsó nyugalma. Atyja Csányi József, nagybányai reform. lelkész, a m.-szigeti algyimnazium ápoló karjaiba adta már 11 éves korában a szülei háznál gondosan nevelt gyermeket; de innen alig két év múlva a debreczeni főiskolába vitte, hol gymnasiumi tanulmányait végezve, a jogtudományokat tanulni Kassára ment. Azonban nem érezvén hivatást a jogi pályára, a tanfolyam végezte után a bécsi polytechnikum növendékei közt találjuk a szépműnyű ifjút, hol az ernyedetlen buzgalommal tanuló különösen a vízépítéssel tanulmányozásának szentelte magát, lelkesítve azon gondolatától, hogy ha az ekkor már munkálathoz levő Tisza-szabályozásnál ő is szolgáltatásra lehetne ismeretei által hazájának.

Az 1843-diki pozsonyi országgyűlésen csakugyan sikerült is megismerkednie e vállalat lelkével gr. Széchenyi Istvánnal, kinél egy időre mint titkár, később általa csakugyan e vállalatnál mint Tisza-szabályozási mérnök nyert alkalmazást.

Ez állomásán volt egész 1848-ig, midőn az év végén Csányi is engedve a szent kötelességnek: éltünkkel is védeni a hazát, — a

Székelyföldre sietett egy ott ujonnan felállítandó huszárezred szervezésére. Azonban bizonyos végzendők miatt csakhamar Debreczenbe térve vissza, itt találkozott 1849. februárban Klapkával, kivel már bécsi tanuló korában jó barátságban élt, s ki most hivatásának és ismereteinek alkalmasabb tért ígérve, magával hívta Komáromba, hol a védműi munkálatok vezetése lön reá bízva.

Épen készen volt már a vár lényeges erősítésére vonatkozó tervével, midőn a ka-

lálával megürrült physikai tanszékre hívta meg.

Ugyanez időben lépett házasságra is művelt lelkű nejével Péchy Ágnessel. Azonban 1851. őszén alig foglalta el az ifju tanár tanszékét, melyen nagy és alapos készülttségének tanítványai által is hamar elismert fényes jeleit adta, — midőn forradalmi működésére vonatkozó feladás következtében decz. 19-én egészen váratlanul kiragadták tanítványai közül az épen előadáson levő tanárt; rögtön Bécsbe vitetett, s másfél évi vállató

fogság után 12 évi fogságra ítélve, Bécsből Josefstadtba szállíttatott. De a fogház nehéz körülményei sem birták elcsüggeszteni a hazája s kedvesei köréből így ártatlanul kiszakasztottat; munka-sovár lelke csaknem 6 évi fogsága idejét azon matematikai rendszer kidolgozására fordítá, melynek alapját előde, Kerekes Ferencz rakta le, de a mely, fájdalom! ép oly kevésse van még hazánkban is mindedig ismerve, mint lángelmű alapítója maga, bár, mint Csányi szokta mondani: „az az egyetlen tudomány, mely így Kerekes által újra teremve, magyar ész műve.“ Körülbelül 5 kis kötetre mennek Csányinak itt készített e tárgy iratai „Differentialis számvetés“ és „Felsőbb analysis“ czim alatt.

Midőn az amnesztia utján 1857. máj. 14-kén kiszabadult, előbb a debreczeni „István“ gőzmalomnál, majd a kereskedelmi kamaránál lelt alkalmazást, míg nem az 1860-ban megnyílt alkotmányos mozgalom folytán, az 1861-ki országgyűlésre előbb megválasztott Révész Imre le-

mondása után, ennek helyébe Debreczen egyik képviselőjévé választatott, honnan a feloszlás után visszatérve, újra elfoglalta a debreczeni kollégiumban előbb elhagyott tanári állását, a számára e jeles tanintézetben ujonnan állított felsőbb mértan és csillagászati tanszéken. — Azonban, most is számos hallgatói benne többé-

CSÁNYI DÁNIEL.

tasztopha ez utolsó színhelye is meghódolt, s Csányi az ellenféltől tett előnyös ottmaradási ajánlatokat visszautasítva, a kivonulókkal együtt szintén elhagyta Komáromot, s ismét Debreczenbe ment, hol aztán egy évig gazdálkodással foglalkozott, míg nem az 1850-ik év végén az ottani főiskola a derék Kerekes Ferencz ha-

nem a várt ékes előadásu tanárt találták. Itt tünt ki leginkább a fogság lélekölő hatása. A még mindig szép és megnyerő külsejű és modoru, de nehézkes beszédű és akadozóvá lett tanáron szembetünővé lettek a kiállott fogság nyomai, testi bajai még inkább erőt vettek rajta, mivel az ernyedetlen férfi, már ekkor veszélyesen meggyengült szemei daczára éjjel-nappal egyre dolgozott az általa megkezdett nehéz feladaton, a Kerekes-féle elvek szerint tisztázni a mathesist. 1862-ben még, a Kerekes által kidolgozott „felsőbb mértan alapvonalait“ adta ki, a miért elismerésül a magyar tud. akademia 1865-ben levelező tagjává választá. Ezután kivált a Kerekes-féle egész rendszerhez bevezetésül szolgáló alapfogalmak kidolgozásával foglalkozott, a miben azonban a legközelebb mult évben súlyosan nő-

vekedett szemgyöngesége akadályozá, míg közhasznú működésének folyó év jan. 20-án kimerültség s más bajokból bekövetkezett halála vetett véget. Több kiadott kisebb dolgozatai közt a már említetten kívül nevezetesebbek: „A számtan elemei“ (1859) és „Tájékoztás a mértan rendszere felett“ (1863.) Munkái azonban még legnagyobbbrészt kiadatlanok.

Öszintesége, igazság- és szabadságszeretete volt az ok, melyért a sors által rámért nehéz szenvedéseket még súlyosabban kellett éreznie, mint különben; de a közbecsülés és szeretet, mely sírjába kísérte, hangosan jelenti, hogy egyike volt azon férfiaknak, kikre a klasszikus költő szavai illenek: „az igazságos és feltételében állhatatos férfit... ha törten összeomlik is a világ, — mint rendithetlent sujtják a romok.“ —y.